

Vissa elmarknadsfrågor

Sammanfattning

I betänkandet behandlas nitton motioner från allmänna motionstiden hösten 1999 och hösten 2000 samt ett motionsyrkande med anledning av proposition 1999/2000:140 om konkurrenspolitik för förnyelse och mångfald.

Den 1 november 1999 trädde den s.k. schablonreformen i kraft som syftade till att även de små elkonsumenterna skulle kunna minska sina kostnader genom att på ett enkelt och smidigt sätt byta elleverantör eller omförhandla sina leveransavtal. Enligt vad utskottet erfarit fungerar dock inte leverantörbytesprocessen på ett tillfredsställande sätt. Utskottet föreslår därför, med anledning av fem motioner, att regeringen skyndsamt skall utreda förutsättningarna och formerna för införande av ett effektivt sanktionssystem mot de nätbolag som inte uppfyller regelverkets krav vid byte av elleverantör eller gällande föreskrifter om angivande av anläggningsidentitet vid mätrapportering. Regeringen bör, enligt utskottet, snarast lägga fram erforderliga förslag till de lagändringar som krävs för ett snabbt införande.

Med anledning av en motion, om strålningsrisker från kraftledningar i tätbebyggda områden, föreslår utskottet att det tillsätts en utredning med uppdrag att finna åtgärder och metoder för att reducera strålningsriskerna från kraftledningar. I utredningsuppdraget bör även ingå att ta fram förslag till incitament för kommuner och kraftbolag för sådana åtgärder samt en bedömning av kostnaderna för åtgärderna. Enligt vad som hävdas i en reservation (s, v) finns det för närvarande inte tillräckliga skäl för att tillsätta en utredning enligt vad som föreslås i den aktuella motionen.

Övriga motionsyrkanden – om tillsyn av nätverksamhet, slopande av fasta nätavgifter, konkurrensfrågor inom elmarknaden, anslutning av vindkraft, överföringskapacitet, debitering av elförbrukning samt fjärrvärme – avstyrks.

I en reservation (m, kd, c, fp) sägs att regeringen skyndsamt bör vidta åtgärder för att skärpa tillsynen över nätverksamheten. I två andra reservationer stöds motionsyrkanden om slopande av fasta nätavgifter (v, mp) och om avreglering av fjärrvärmemarknaden (m, kd, fp).

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	4
Redogörelse för ärendet.....	6
Utskottets överväganden	7
Bakgrund	7
Nätverksamhet.....	7
Motionerna	7
Vissa kompletterande uppgifter.....	10
Bestämmelser i ellagen	10
Nätavgifter.....	10
Elnätsutredningen	13
Fasta nätavgifter	14
Utskottets ställningstagande	15
Inledning.....	15
Tillsyn av nätverksamhet.....	15
Fasta nätavgifter	16
Byte av elleverantör.....	17
Motionerna	17
Vissa kompletterande uppgifter.....	18
Leverantörsbyten	18
Förseningsavgift	18
Anläggningsidentitet.....	20
Utskottets ställningstagande	20
Konkurrensfrågor inom elmarknaden	21
Motionerna	21
Vissa kompletterande uppgifter.....	22
Utskottets ställningstagande	24
Anslutning av vindkraft.....	25
Motionerna	25
Vissa kompletterande uppgifter.....	25
Utskottets ställningstagande	26
Överföringskapacitet	26
Motionen	26
Vissa kompletterande uppgifter.....	26
Utskottets ställningstagande	27
Debitering av elförbrukning	27
Motionen	27
Vissa kompletterande uppgifter.....	28
Utskottets ställningstagande	28
Strålningsrisker från kraftledningar	29
Motionen	29

Vissa kompletterande uppgifter.....	29
Utskottets ställningstagande	30
Fjärrvärme.....	30
Motionen	30
Vissa kompletterande uppgifter.....	31
Utskottets ställningstagande	33
Reservationer	34
1. Tillsyn av nätverksamhet (m, kd, c, fp).....	34
2. Fasta nätavgifter (v, mp)	35
3. Strålningsrisker från kraftledningar (s, v).....	35
4. Fjärrvärme (m, kd, fp).....	36
Bilaga	
Förteckning över behandlade förslag	37

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Tillsyn av nätverksamhet

Riksdagen avslår motionerna 1999/2000:N51 yrkande 31, 1999/2000:N204, 1999/2000:N228 yrkande 22 i denna del, 1999/2000:N328, 2000/01:N242 yrkandena 7–9, 2000/01:N262 yrkande 4 och 2000/01:N277.

Reservation 1 (m, kd, c, fp)

2. Fasta nätavgifter

Riksdagen avslår motionerna 1999/2000:N303 och 2000/01:N222 yrkande 1.

Reservation 2 (v, mp)

3. Byte av elleverantör

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad utskottet anfört med anledning av motionerna 2000/01:N242 yrkande 10, 2000/01:N244, 2000/01:N262 yrkandena 5 och 6, 2000/01:N340 och 2000/01:N346.

4. Konkurrensfrågor inom elmarknaden

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:N222 yrkande 2, 2000/01:N291 och 2000/01:N312.

5. Anslutning av vindkraft

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:N216 och 2000/01:N382 yrkande 4.

6. Överföringskapacitet

Riksdagen avslår motion 2000/01:N228.

7. Debitering av elförbrukning

Riksdagen avslår motion 2000/01:N314.

8. Strålningsrisker från kraftledningar

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad utskottet anfört med anledning av motion 2000/01:N219.

Reservation 3 (s, v)

9. Fjärrvärme

Riksdagen avslår motion 2000/01:N280.

Reservation 4 (m, kd, fp)

Stockholm den 13 mars 2001

På näringsutskottets vägnar

Per Westerberg

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Per Westerberg (m), Barbro Andersson Öhrn (s), Lennart Beijer (v), Karin Falkmer (m), Sylvia Lindgren (s), Ola Karlsson (m), Nils-Göran Holmqvist (s), Marie Granlund (s), Inger Strömbom (kd), Ola Sundell (m), Ingegerd Saarinen (mp), Åke Sandström (c), Eva Flyborg (fp), Anne Ludvigsson (s), Karl Gustav Abramsson (s), Lennart Värmbö (v) och Harald Bergström (kd).

Redogörelse för ärendet

I detta betänkande behandlas

dels fyra motioner från allmänna motionstiden 1999/2000,

dels femton motioner från allmänna motionstiden 2000/01,

dels en motion som väckts med anledning av proposition 1999/2000:140 om konkurrenspolitik för förnyelse och mångfald.

Synpunkter i ärendet har inför utskottet lämnats av företrädare för nätmyndigheten vid Statens energimyndighet, branschorganisationen Svensk Energi samt föreningen Oberoende elhandlare. Skrivelser i frågan har inkommit från Oberoende elhandlare, Senea AB, Svenska Kraftbörsen AB och Svensk Elbrukarförening.

Utskottets överväganden

Bakgrund

Hösten 1995 beslutade riksdagen (prop. 1994/95:222, bet. 1995/96:NU1) om en ny ellagstiftning som innebar att konkurrens infördes i handeln med el. Omregleringen syftade till att skapa en ökad pris- och kostnadspress på elmarknaden, ökad valfrihet och lägre elkostnader för konsumenterna. En huvudprincip i den nya ellagstiftningen är att det skall vara en klar boskillnad mellan å ena sidan produktion och försäljning av el och å andra sidan överföring av el (nätverksamhet). Skäligheten i nätavgifter och andra överföringsvillkor kan granskas av nätmyndigheten vid Statens energimyndighet.

I oktober 1997 beslutade riksdagen (prop. 1996/97:136, bet. 1997/98:NU3) att införa en ny ellag som trädde i kraft den 1 januari 1998. Med den nya ellagen (1997:857) infördes bl.a. bestämmelser som syftar till att skapa bättre förutsättningar för en effektivare tillsyn.

För att även de små elkonsumenterna skall kunna dra nytta av omregleringen genom sänkta elkostnader beslutade riksdagen i oktober 1999 (prop. 1998/99:137, bet. 1999/2000:NU4) – efter tidigare initiativ av näringsutskottet – att fr.o.m. den 1 november 1999 avskaffa kravet på timvis mätning. I stället infördes en schablonbaserad beräkning på elmarknaden. Införandet av schablonberäkning och möjligheten att byta elleverantör har inneburit lägre elkostnader för konsumenterna.

Nätverksamhet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden om skärpt tillsyn av nätverksamhet i avvaktan på remissbehandlingen av Elnätsutredningens delbetänkande och en därpå aviserad proposition om elmarknaden. *Jämför reservation 1 (m, kd, c, fp).*

Riksdagen bör även avslå motionsyrkanden om att helt eller delvis slopa fasta nätavgifter. *Jämför reservation 2 (v, mp).*

Motionerna

I partimotion 1999/2000:N228 (m) hänvisas till en rapport av Sveriges fastighetsägareförbund, HSB, Hyresgästernas riksförbund m.fl. av vilken det framgår att de högsta nätavgifterna i landet är tre gånger högre än de lägsta. En förklaring till de kraftiga avgiftsskillnaderna sägs vara att nätföretag har olika kostnader beroende på nätandel i tätort respektive glesbygd. Enligt Energimyndighetens beräkningar förklarar detta enbart ungefär en fjärdedel av skillnaderna. Viktigare är sannolikt att nätavgifterna i många fall är orimligt höga

jämfört med kostnaderna för att driva verksamheten effektivt, anser motionärerna.

Enligt Moderata samlingspartiet finns det därför starka skäl att skärpa tillsynen över elnätsverksamheten. En skärpt tillsyn av priser på monopolområden måste, enligt motionärerna, syfta till att skydda konsumenterna från att drabbas av oskäligen priser och att uppmuntra till rationaliseringar. Dessutom bör en skälig andel av rationaliseringsvinsterna komma konsumenterna till godo genom lägre priser. I motionen påpekas vidare att tillsynen måste syfta till att konkurrensen inom elhandeln upprätthålls och till att förhindra snedvridning genom subventionering med överskott från monopolverksamhet.

I motion 2000/01:N242 (m) anför Moderata samlingspartiet att reformeringen och avregleringen av elmarknaden varit framgångsrik inte minst i den meningen att elpriset har sjunkit. Detta hindrar inte att många konsumenter upplever att deras elkostnader är oförändrade eller till och med har ökat. Förklaringen till detta är, enligt motionärerna, dels att energiskatterna har höjts kraftigt på förslag av den socialdemokratiska regeringen, dels att nätföretagen trots avregleringen inte är konkurrensutsatta. Det finns uppskattningar som gör gällande att mer än hälften av avregleringens positiva effekter i form av effektivitetsvinster skulle finnas i nätledet.

Vidare hänvisas i motionen till Storbritannien där kraven på effektivisering av nätföretagen höjts genom s.k. benchmarkingkonkurrens. Denna modell, som enligt motionärerna också skulle kunna tillämpas i Sverige, går ut på att ett index som mäter befolkningstäthet, geografi med mera och som förklarar kostnadsbilden i distributionsområdet tas fram och används för att mäta effektiviteten hos företagen. De företag som enligt detta index är effektivare och har lägre konsumenttaxor än genomsnittet får ge ägarna god avsättning på insatt kapital. Bolag som har högre konsumenttaxor än genomsnittet förvägras att ge ägarna avkastning. Motionärerna anser att det snarast borde utredas på vilket sätt denna eller liknande modeller för att öka konkurrensen mellan nätföretagen skulle kunna komma till stånd. I motionen anføres vidare att Energimyndighetens tillsyn av nätföretagen omedelbart måste skärpas. Det finns, enligt motionärerna, alltför många exempel på nätföretag som tar ut oskäligt höga nätavgifter.

I motion 1999/2000:N204 (m) sägs att nätavgifter som debiteras konsumenterna i vissa distributionsområden är väsentligt högre än i andra och att nätavgifterna i genomsnitt är relativt höga jämfört med kostnaderna för verksamheten. Konsumenternas fördel av lägre kilowattpris till följd av ökad konkurrens elimineras av att vissa bolag höjer nätkostnaderna orimligt mycket, hävdar motionären. Det finns därför anledning att skärpa tillsynen över elnätsverksamheten och av nätavgifterna. En sådan tillsyn måste, enligt motionären, syfta till att skydda konsumenterna från att drabbas av oskäligen priser och att uppmuntra till rationaliseringar.

Avregleringen av elmarknaden har medfört konkurrens och sänkta priser för alla kategorier av elförbrukare, anføres det i motion 2000/01:N277 (m). Mycket talar dock för, enligt motionärerna, att energiföretagens nätpriser i

genomsnitt är relativt höga jämfört med kostnaderna för verksamheten. Motionärerna anser att en skärpt tillsyn av priser på monopolområden måste syfta till att skydda konsumenterna från oskäliga priser, uppmuntra till rationaliseringar, upprätthålla konkurrensen inom elhandeln samt förhindra snedvridning genom subventionering med överskott från monopolverksamhet. Regeringen bör, enligt motionärerna, ge nätmyndigheten i uppgift att med stor kraft och skyndsamhet vidta åtgärder i syfte att undanröja monopolets konkurrenshämmande effekter.

I motion 1999/2000:N303 (v) ifrågasätts om elmarknadens avreglering skapat ytterligare motivation för eleffektivisering och elsparande hos kunderna och därmed underlättat den av riksdagen beslutade inriktningen av energipolitiken. Ett system med enbart fasta nätavgifter innebär att motivationen för minskad elanvändning minskar hos stora kundgrupper, menar motionärerna. De anser därför att de särskilda nätavgifterna bör slopas. Nätägarna får i stället ta betalt av den distributör som använder nätet. Detta innebär, enligt motionärerna, att det rörliga elpriset blir högre än i dag, men också att det blir intressant för de flesta hushåll att bli eleffektivare och att minska sin elanvändning. Motionärerna anser att ett elprissystem med enbart rörlig avgift bör utredas.

Frågan om fasta respektive rörliga nätavgifter tas även upp i motion 2000/01:N222 (v). I motionen ställs frågan om hur en bra och effektiv nättariff skall se ut för att ge de rätta signalerna till olika intressenter. Om nätavgifterna är fasta, oavsett mängden el, bidrar de inte till att stimulera effektivisering och sparande av el, sägs det i motionen. En möjlighet att ändra på detta skulle, enligt motionärerna, vara att föra över den fasta avgiften helt eller delvis till det rörliga priset. Detta skulle kunna gälla alla de kunder som omfattas av s.k. schablonmätning – dvs. i princip alla hushåll och småföretag. En sådan taxa skulle stimulera till effektivisering och därmed minskad elförbrukning.

Vidare anser motionärerna att en elintensiv industri som ligger nära den norrländska vattenkraften rimligen skall ha en klart lägre nätavgift än en motsvarande industri i södra Sverige. Transportkostnaderna och nätförlusterna som stamnätet förorsakar borde, enligt motionärerna, slå igenom på ett sätt som ger rätt kostnadsfördelning. I dag ges abonnenter i Norrland en rabatt i form av lägre energiskatt för att de bor nära vattenkraften. Det rimliga vore, enligt motionärerna, att de i stället debiterades en lägre nätavgift på grund av kortare avstånd och därmed mindre nätförluster.

Energimyndigheten har ansvar för att granska skäligheten i nättariffer och andra överföringsvillkor, påpekas det i motion 2000/01:N262 (kd). Av de drygt 200 elnätoperatörerna i landet begärde Energimyndigheten under år 1999 förklaringar från ca 100 operatörer som höjt eller haft tveksamheter i sina tariffer, framhåller motionärerna. Många elkonsumenter betalar fortfarande ett överpris och det är därför, enligt motionärerna, angeläget att regeringen påskyndar Energimyndighetens utveckling av former för bedömning

av nättarifferna och ger myndigheten befogenheter att där så krävs vidta tvingande åtgärder.

I motion 1999/2000:N328 (c) anförs – med hänvisning till en riksomfattande analys – att nätavgiften för samma uttag av elektricitet är två till tre gånger högre hos det dyraste företaget jämfört med det billigaste i grupper med nätägare som har likartade förutsättningar. Analysen underbygger, enligt motionären, intrycket av att den viktigaste förklaringen till skillnader i nätavgift är att vissa företag är mindre effektiva än andra. Motionären anser vidare att de helt orimliga priser som nätägarna betalar för inköp av el – för att täcka nätförluster – är ett tydligt bevis på korssubventionering i branschen.

I motion 1999/2000:N51 (fp) föreslås åtgärder för att försvåra möjligheterna till subventionering av elhandel med monopolvinster från energiområdet. I motionen hänvisas till förslag från Konkurrensverket om att det dels klart skall urskiljas vilka kostnader hos leverantörerna som är att hänföra till nätverksamheten, dels att möjligheterna att lägga en straffavgift på subventionering av elhandel med monopolvinster inom energiområdet skall utredas. Enligt motionärerna hänvisar regeringen till att frågan utreds. De anser emellertid att utredningsarbetet bör drivas snabbare med hänsyn till den ekonomiska betydelse dessa frågor har för ett stort antal hushåll.

Vissa kompletterande uppgifter

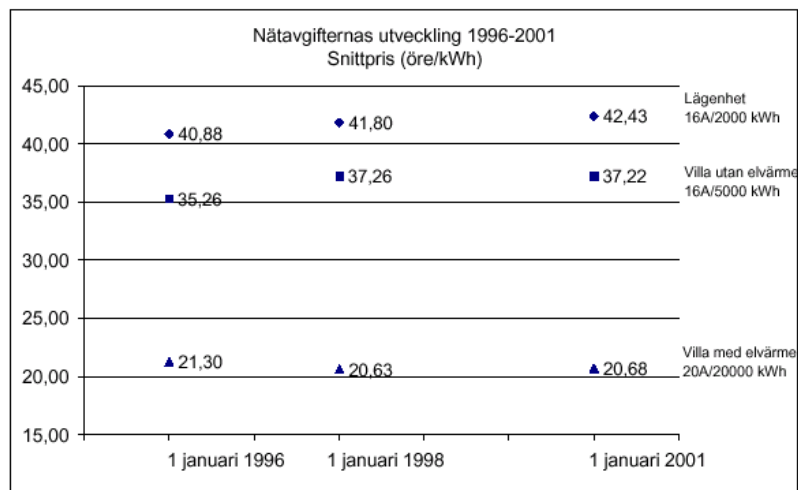
Bestämmelser i ellagen

Bestämmelserna om nätverksamhet i ellagen (1997:857) syftar till att säkerställa en effektiv och rationell nätverksamhet och att nätföretagens monopolställning inte missbrukas. Enligt lagen skall nätavgifterna vara skäliga och utformade på sakliga grunder. Med saklig grund avses att de skall vara objektiva och icke-diskriminerande. Vid bedömning av nätavgiftens skälighet skall konsumentintresset särskilt beaktas, men hänsyn skall även tas till en rimlig avkastning i nätverksamheten. Skälighetsprövningen skall baseras på de intäkter och kostnader som kan hänföras till det aktuella koncessionsområdet. Allmänt sett är elnätverksamhet en kapitalintensiv verksamhet med höga fasta kostnader. Skäligheten i nätavgifter prövas, som redan nämnts, av nätmyndigheten vid Statens energimyndighet.

Nätavgifter

Nätavgifterna utgör mellan 30 och 40 % av det sammanlagda elpris (inkl. skatter) som konsumenterna betalar. Enligt uppgifter från Energimyndigheten har de genomsnittliga nätavgifterna för lägenhetskunder ökat med 3,8 % och för kunder med villa utan elvärme med 5,6 % mellan januari 1996 och januari 2001. För kundkategorin villa med elvärme har avgiften i genomsnitt minskat med 2,9 % under samma period. I diagrammet på nästa sida redovisas utvecklingen av nätavgifterna för typkunderna lägenhet, villa utan elvärme och villa med elvärme under samma period. Prisuppgifterna gäller den totala

nätavgiften beräknad per kWh exklusive moms men inklusive vissa myndighetsavgifter (45 kr/år).

Källa: Energimyndigheten

För jord- och skogsbruk, småindustri och mellanstor industri har nätavgifterna under perioden 1997–2001 i huvudsak minskat.

Nivån på nätavgifterna skiljer sig väsentligt mellan tätort och glesbygd (se tabellen på följande sida). För en lägenhet med en årskonsumtion av 2 000 kWh är genomsnittspriset 14,3 öre högre per kWh i glesbygd jämfört med tätort, vilket innebär en högre årskostnad med 286 kr. För en villa utan elvärme (5 000 kWh per år) blir årskostnaden 600 kr högre i glesbygd och för en villa med elvärme (20 000 kWh per år) 1 200 kr högre. För en småindustri med en beräknad förbrukning av 350 000 kWh per år blir prisskillnaden mellan tätort och glesbygd 12 950 kr.

Genomsnittlig nätavgift (öre/kWh) för olika kundkategorier inom tätort, blandad bebyggelse och glesbygd (efter ledningslängd) den 1 januari 2001 (exkl. moms) samt prisutvecklingen 1997–2001 i procent.

Kundkategorier	Tätort -60 m		Blandad 60-125 m		Glesbygd 125- m	
	1 jan. 2001	1997- 2001 %	1 jan. 2001	1997- 2001 %	1 jan. 2001	1997- 2001 %
Lägenhet 16A/2 000 kWh	34,4	0	42,7	+2	48,7	+5
Villa u. elvärme 16A/5 000 kWh	30,5	0	37,2	+2	42,5	+4
Villa m. elvärme 20A/20 000 kWh	17,4	-9	20,4	-5	23,4	-2
Jordbruk 35A/30 000 kWh	18,4	-6	22,4	-3	23,7	-4
Näringsverksamhet 50A/100 MWh	13,4	0	15,6	0	16,5	-3
Småind. 100 kW el 160A/350 MWh	13,1	-15	16,3	-3	16,8	-4
Mellanstor ind. 1 MW/5 000 MWh	7,9	-8	9,0	-6	8,8	-9

Källa: Energimyndigheten

Energimyndighetens undersökning från maj 2000 visar att avgiftsskillnaderna mellan olika nätföretag, som verkar inom samma bebyggelseregion, är mycket stora. För lägenhetskunder i tätort varierar nätavgiften mellan drygt 20 och knappt 50 öre per kWh, vilket innebär en årlig kostnadsdifferens på ca 580 kr. För en lägenhetskund i glesbygd skiljer ca 760 kr årligen mellan lägsta och högsta nätavgift. För en eluppvärmd villa är prisskillnaden mellan olika nätföretag i tätort ca 3 000 kr per år och i glesbygd ca 2 800 kr.

Mot bakgrund av att nätverksamheten utgör ett s.k. naturligt monopol, som inte automatiskt driver fram rationaliseringskrav, har nätmyndigheten fastställt ett rationaliseringskrav för lokalnät med 2 % för vart och ett av åren 1998, 1999 och 2000 (NUTFS 1997:1).

Nätmyndigheten fick i början av år 1999 uppgifter om att nätavgifterna höjts inom ett stort antal nätkoncessioner för områden. Till följd av detta öppnade myndigheten tillsyn i ca 90 ärenden för att utreda om företagen höjt nätavgifterna. Utredningen visade att avgifterna hade höjts i ca 45 områden, medan det i övriga områden skett en omfördelning av avgifterna mellan olika kundkategorier. I september 1999 förelade nätmyndigheten i stort sett samt-

liga de företag som hade höjt nätavgifterna år 1999 att sänka avgifterna till 1998 års nivå. Nätmyndighetens huvudsakliga motivering var att nätföretagen, trots kostnadsminskningar för att driva lokalnät, höjt sina avgiftsnivåer gentemot konsumenterna. I stort sett samtliga företag som fick ett beslut om föreläggande att sänka nättarifferna överklagade detta till länsrätten, som i de flesta fall fastställde nätmyndighetens beslut. Därefter har i flertalet fall överklagande skett till kammarrätten, som ännu inte fattat beslut i dessa ärenden. Under år 2000 har nätmyndigheten i ca 60 ärenden förelagt nätföretag att sänka sina avgifter. I de flesta fall har även dessa ärenden överklagats till länsrätten.

Elnätsutredningen

I november 1999 tillsatte regeringen en särskild utredare (direktören Sten Kjellman) med uppdrag att se över ellagens bestämmelser om nätverksamhet. Utredningen har studerat och analyserat olika former av tillsyn. Den 1 november 2000 överlämnade Elnätsutredningen sitt delbetänkande Elnätsföretag – regler och tillsyn (SOU 2000:90).

Betänkandet remissbehandlas under våren 2001. Enligt uppgift från Näringsdepartementet avser regeringen att i september 2001 lägga fram en proposition om elmarknaden där bl.a. Elnätsutredningens förslag i fråga om tillsyn kommer att behandlas. Elnätsutredningens återstående utredningsuppdrag, om bl.a. återkallande av nätkoncession och tvångsförvaltning av nätföretag, skall redovisas senast den 14 september 2001. Näringsdepartementet har aviserat en proposition i dessa frågor till våren 2002.

I sitt delbetänkande föreslår Elnätsutredningen en ny inriktning av *tillsynen av nätavgifter*. Förslaget innebär att en prövning av skäligheten i nättariffer i fortsättningen skall ske genom en jämförelse av nätkoncessionshavarens samlade intäkter i förhållande till hans prestation. Skälighetsbedömningen av tarifferna skall inte längre i första hand utgå från nätföretagens kostnader utan från en bedömning av vilken prestation nätföretagen utför och om intäkterna står i rimlig proportion till denna. Vid bedömningen av prestationen skall, enligt utredningen, hänsyn tas dels till de objektiva förutsättningarna att bedriva nätverksamheten, dels till sättet att bedriva nätverksamheten. I praktiken innebär utredningens förslag att tillsynen skall bedrivas så att nätmyndigheten granskar nätföretagens intäkter mot bakgrund av företagets objektiva förutsättningar att bedriva en effektiv nätverksamhet. Med denna tillsynsmetod kommer bevisbördan i första hand att ligga på företagen som har att motivera en hög nättariff. Utredningen menar att denna tillsynsmodell på sikt sannolikt är betydligt mindre resurskrävande än den som nu tillämpas.

För att effektivisera tillsynen av nätföretagens avgifter pågår dessutom inom nätmyndigheten ett utvecklingsarbete med den s.k. nätnyttomodellen. Den färdiga modellen skall simulera ett nätföretags prestationer med hjälp av uppgifter om abonnenternas geografiska läge, energianvändning och debitering samt nätföretagets utnyttjande av överliggande nät (regionnät). De kostnadsfunktioner som tas fram i det fiktiva nätet sätts sedan i relation till nätfö-

retagens intäkter. Arbetet med utformningen av nätnyttomodellen pågår, och den beräknas tidigast kunna tas i bruk i början av år 2002.

Dessutom har nätmyndigheten bedrivit ett utvecklingsprojekt där nätoperatörernas effektivitet mäts genom jämförelsetal och nyckeltal med hjälp av en s.k. DEA-metod (Data Envelopment Analysis). Projektet utmynnade i en slutrapport i september 2000.

Elnätsutredningen anför vidare att en *utjämning av tariffnivån* mellan glesbygd och tätort förutsätter att tätortskunder tvingas acceptera att tarifferna höjs i syfte att stödja glesbygden. Det är, enligt utredningen, främst möjligheterna till en ökad samredovisning som får effekter på en utjämning av nättarifferna. Den nu gällande huvudregeln att varje område skall redovisas för sig med möjlighet för innehavaren av nätkoncessionen att ansöka om undantag har inneburit att samredovisningen och därmed möjligheten till tariffutjämning sker på koncessionshavarens initiativ.

Dagens regler har också medfört att tariffutjämningen skett långsamt. För att uppnå en ökad tariffutjämning föreslår Elnätsutredningen en ny huvudregel med innebörden att områden som ligger geografiskt nära varandra skall redovisas tillsammans om de inte utgör ett olämpligt område. Fördelarna med denna regel är, enligt utredningen, att möjligheten till samredovisning inte blir beroende av koncessionshavarens ansökan. För att undvika drastiska tariffhöjningar för vissa kunder föreslås att utjämningen sker under en femårsperiod. Enligt utredningen bör detta – med bibehållen stabilitet i prissättningen – skapa en större dynamik i omstruktureringarna och därmed också påskynda en prisutjämning mellan tätare och glesare områden.

Enligt ellagen får en juridisk person som bedriver nätverksamhet – av hänsyn till risken för *korssubventionering* – inte samtidigt bedriva produktion av eller handel med el. Utredningen föreslår att det införs ett förbud mot såväl gemensam styrelsemajoritet som gemensam verkställande direktör i nätföretag och elhandels- eller elproduktionsföretag för att i praktiken se till att åtskillnad mellan nätverksamhet och konkurrensutsatt verksamhet upprätthålls. Syftet med regeln är, förutom att markera kravet på åtskillnad mellan verksamheterna, också att förhindra att nätverksamheten subventionerar annan verksamhet med högre nättariffer som följd.

Risk för subventionering föreligger också, enligt utredningen, om kostnader för samarbete mellan företag, t.ex. för gemensamma lokaler, endast eller i för stor utsträckning belastar nätföretaget. Samma risk föreligger om varor eller tjänster inte köps till marknadsmässiga priser. Utredarnas slutsats är att övervakningen av att subventioneringar inte sker från nätföretag är helt beroende av en effektiv tillsyn av nättariffens skälighet. Med en bestämd och effektiv tillsyn tvingas nätföretagen sätta låga tariffer och utrymmet för icke lönsamma beteenden minskar eller försvinner, enligt utredningen.

Fasta nätavgifter

Frågan om fasta och rörliga nätavgifter, som tas upp i motionerna 1999/2000: N303 (v) och 2000/01:N222 (v), har tidigare varit föremål för behandling i

utskottet vid tre tillfällen. Riksdagen avslag våren 1997 samt våren och hösten 1998 motioner med förslag på detta område (bet. 1996/97:NU11, 1997/98:NU12 och 1998/99:NU4). I reservationer (v, mp) följdes motionerna upp.

Utskottet redovisade följande kompletterande uppgifter i betänkande 1998/99:NU4 (s. 24):

En huvudprincip i ellagstiftningen är att det skall vara en klar åtskillnad mellan å ena sidan produktion och försäljning av el och å andra sidan nätverksamhet. För att dessa två funktioner inte skall blandas ställs i lagstiftningen krav på organisation och ekonomisk redovisning av nätverksamhet. Kraven innebär att en juridisk person som bedriver produktion eller handel med el inte får bedriva nätverksamhet. Den som bedriver nätverksamhet och annan verksamhet inom samma juridiska person skall ekonomiskt redovisa nätverksamheten som en särskild rörelsegren. Kraven tar sikte på att minska riskerna för s.k. korssubventionering, dvs. att nätverksamhet utnyttjas för subvention av annan verksamhet eller omvänt måste finansieras också på annat sätt än genom nättariffer.

Enligt ellagstiftningen skall tarifferna för nätverksamhet vara skäliga och utformade på sakliga grunder. Med saklig grund avses att de skall vara objektiva och icke-diskriminerande. Skälighetsprövningen skall baseras på de intäkter och kostnader som kan hänföras till det aktuella koncessionsområdet. Tarifferna skall således återspegla kostnaderna – såväl fasta som rörliga kostnader – i verksamheten. Allmänt sett är överföring av el (nätverksamhet) en kapitalintensiv verksamhet med höga fasta kostnader. Kostnader för elöverföring till en viss elabonnet utgörs därmed till stor del av fasta kostnader som inte påverkas av mindre variationer i elförbrukningen.

Frågan om relationen mellan fast och rörlig tariff har inte behandlats i lagstiftningen utan skälighetsprövningen kommer att vara vägledande. En princip för utformningen av nättariffer är att den som förorsakar kostnader också skall betala för dessa, vilket innebär att tarifferna skall vara kostnadsriktiga för varje kundkategori.

Enligt de tariffprinciper som tillämpas av de flesta nätföretag stiger den fasta avgiften med den abonnerade uttagseffekten. Det är således möjligt för en elkonsument att minska den fasta nätavgiften genom att minska den abonnerade uttagseffekten. Därmed begränsas det totala effektuttaget som elkonsumenten kan göra, vilket också kan leda till en minskad elförbrukning.

Utskottets ställningstagande

Inledning

Utskottet behandlar först frågan om tillsyn av nätverksamhet och därefter frågan om fasta nätavgifter.

Tillsyn av nätverksamhet

Vägledande för den avreglerade elmarknaden är omsorgen om konsumenternas intressen. Utskottet konstaterar att nätavgifterna i vissa fall ökat sedan omregleringen av elmarknaden inleddes trots de rationaliseringskrav, i form av prissänkningar, som fastställts av nätmyndigheten. Vidare noterar utskottet att skillnaderna i nätavgifter mellan tätort och glesbygd samt mellan nätföretag i samma region är mycket stora och att problemen med korssubventionering inte har lösts.

Enligt utskottets mening förutsätter en väl fungerande elmarknad, förutom konkurrens i handeln med el, även en effektiv och tillförlitlig nätverksamhet. Eftersom nätverksamheten inte är konkurrensutsatt är det av avgörande betydelse att en effektiv tillsyn av denna verksamhet fungerar. I den nya ellagen, som trädde i kraft den 1 januari 1998, infördes bestämmelser för att skapa förutsättningar för en effektivare tillsyn. Erfarenheterna visar dock att det fortfarande finns en rad problem när det gäller nätverksamheten.

Utskottet ser därför positivt på att Elnätsutredningen nu överlämnat sitt betänkande med en översyn av ellagens bestämmelser om nätverksamhet. I avvaktan på remissinstansernas yttranden över utredningen och på den av regeringen aviserade propositionen i frågan anser utskottet att det inte finns någon anledning för riksdagen att nu göra något uttalande i de här aktuella frågorna.

Utskottet avstyrker därmed de här aktuella motionerna i berörda delar.

Fasta nätavgifter

Riksdagen har, som framgår av redovisningen ovan, senast hösten 1998 avslagit motioner med förslag liknande dem som nu framförs i motionerna 1999/2000:N303 (v) och 2000/01:N222 (v). Nätavgiften och det pris som betalas för den förbrukade elenergin är två helt skilda avgifter som finansierar verksamheter som enligt lagstiftningen skall hållas strikt åtskilda. Motionärernas förslag om att helt eller delvis slopa nätavgiften och i stället integrera denna i den rörliga elkostnaden bryter mot denna för ellagstiftningen grundläggande princip. Nätverksamhet är en kapitalintensiv verksamhet med höga fasta kostnader som inte påverkas av mindre variationer i eldistributionen. Nätavgifterna skall grundas på kostnader som hör till nätverksamheten och de skall vara kostnadsriktiga. Enligt utskottets mening faller det sig därför naturligt att en stor del av nätavgiften är fast. I sammanhanget vill utskottet dessutom påpeka att praktiskt taget samtliga nätföretag i dag tillämpar en nätavgift som består av både en fast och en rörlig del. Den rörliga delen av nätavgiften styrs av konsumentens förbrukning och innebär således ett incitament till effektivare elanvändning.

Enligt utskottets mening bör inte statsmakterna gripa in i elmarknaden genom att reglera förhållandet mellan fasta och rörliga avgifter. Däremot vill utskottet betona vikten av nätmyndighetens tillsyn av att nätavgifterna är skäliga. I det sammanhanget har konsumenterna en viktig roll att fylla när det gäller att uppmärksamma nätmyndigheten på de fall av avvikelser från skäligheten i avgifter som kan förekomma. Det är också angeläget att nätmyndigheten agerar snabbt och effektivt i dessa fall.

När det gäller kravet på lägre nätavgifter i de norra delarna av Sverige, som framförs i motion 2000/01:N222 (v), vill utskottet påpeka att stamnätstariffen för uttag redan i dag är lägre i norra Sverige. Den lägre stamnätstariffen slår igenom i såväl regionnät- som lokalnätstarifferna och innebär därmed lägre nätavgifter för elkonsumenterna i dessa områden.

Med det anförda avstyrker utskottet motion 1999/2000:N303 (v) och motion 2000/01:N222 (v) i aktuell del.

Byte av elleverantör

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör – med anledning av berörda motionsyrkanden – tillkännage för regeringen att ett sanktionssystem mot de nätbolag som inte uppfyller regelverkets krav vid byte av elleverantör bör införas.

Motionerna

Enligt motion 2000/01:N340 (s) finns det åtskilliga exempel på att elkunder inte får sina byten av elleverantörer genomförda inom den tid som gäller enligt det nya regelverk som trädde i kraft den 1 november 1999. Oavsett om det beror på praktiska eller administrativa problem hos de aktuella nätägarna, eller om det är en medveten strategi för att försena byten från den lokala elleverantören, är detta ett oacceptabelt förhållande, menar motionärerna. En bidragande orsak till den dåliga efterlevnaden av gällande regler anses vara att det inte finns några sanktioner i regelverket. Motionärerna föreslår därför att Energimyndigheten får rätt att ta ut en sanktionsavgift av nätägare som ej ombesörjer att elleverantörsbyte sker inom fastställd tid. Sanktionsavgifterna får inte kompenseras genom höjningar av nätavgifterna, anser motionärerna.

Införandet av schablonberäkningen på elmarknaden har stärkt konsumenternas ställning genom kortare uppsägningstid och kostnadsfria byten av elleverantör, sägs det i motion 2000/01:N242 (m). Av Energimyndighetens rapportering till regeringen framgår dock, anför det, att systemet ännu inte fungerar på grund av att leverantörsbyte tar mycket längre tid än som avsetts. Regelverket anger klart och tydligt hur berörda aktörer skall agera vid ett leverantörsbyte och vilka tidsfrister som gäller. Motionärerna anser att det är mycket viktigt att rutiner kring leverantörsbyten och rapporteringen av mätvärden snabbt förbättras. Regeringen bör därför ge Energimyndigheten i uppdrag att snabbtreda formerna för en av myndigheten administrerad förseningsavgift för de nätbolag som inte uppfyller regelverkets krav om att inom fem arbetsdagar bekräfta (eller anmärka på) en anmälan om leverantörsbyte, anför det i motionen.

I motion 2000/01:N346 (m, kd, fp, c) sägs att det är av synnerlig vikt för schablonberäkningsreformens och elmarknadens trovärdighet hos kunderna att rutiner kring leverantörsbyten och rapporteringen av mätvärden snabbt förbättras. Också i denna motion föreslås att regeringen skall ge Energimyndigheten i uppdrag att utreda formerna för en förseningsavgift för de nätbolag som inte uppfyller regelverkets krav. Vidare anför det att anmälan om leverantörsbyte skall innehålla uppgift om anläggningsidentitet men att denna uppgift

ofta är okänd för kunderna. Motionärerna anser att anläggningsidentiteten klart och entydigt bör framgå av nätfakturan till kunden. Regeringen bör därför även ge Energimyndigheten i uppdrag att genomföra eventuellt nödvändiga kompletteringar av föreskrifter, inklusive sanktionsmöjligheter, för att säkerställa att anläggningsidentiteten i fortsättningen anges på nätfakturan.

Nätbolagen lever inte upp till det regelverk som riksdagen beslutade om i samband med avregleringen, framhålls det i motion 2000/01:N262 (kd). Alltför ofta bekräftas inte ett leverantörsbyte inom fem arbetsdagar av nätbolaget. Detta medför, enligt motionärerna, att anmälda byten ej effektueras, att elmarknaden inte fungerar enligt riksdagens intentioner och att konsumenternas intresse för att byta elleverantör minskar. Det leder även till en fördyring och ett merarbete hos elleverantören, en kostnad som i slutänden måste tas ut av konsumenten. För att komma till rätta med problemet anser motionärerna att en förseningsavgift bör införas och att anläggningsidentiteten bör anges på fakturan för att ytterligare underlätta ett byte.

Enligt motion 2000/01:N244 (mp) kan krånglet i samband med byte av elleverantör dramatiskt reduceras genom två konkreta åtgärder. För det första bör Energimyndigheten så snabbt som möjligt införa en förseningsavgift för de nätbolag som inte uppfyller regelverkets krav om att inom fem dagar antingen bekräfta eller anmärka på ett leverantörsbyte. För det andra bör Energimyndigheten kräva, med föreläggande kombinerat med vite, att nätfakturan klart och entydigt skall innehålla all den information som behövs för att genomföra ett byte av elleverantör – detta gäller framför allt uppgift om den s.k. anläggningsidentiteten.

Vissa kompletterande uppgifter

Leverantörsbyten

Enligt Energimyndighetens beräkningar har en elvärmekund, genom att omförhandla sitt elpris eller genom att byta elleverantör, kunnat sänka sin elkostnad med ca 2 000 kr per år eller 10 %, oaktat den höjda energiskatten på el. I augusti 2000 presenterades en Temoundersökning som visade att 28 % av de svenska hushållen fått ett nytt elpris efter att ha bytt elleverantör eller omförhandlat sitt elavtal. Av de 10 % som bytt elleverantör uppges 88 % vara nöjda med sitt byte.

Förseningsavgift

Regler vid byte av elleverantör återfinns i 8 kap. ellagen. Kompletterande föreskrifter har utfärdats i Energimyndighetens föreskrifter och allmänna råd om mätning, beräkning och rapportering av överförd el (NUTFS 1999:2).

Enligt Energimyndighetens föreskrifter om leverantörsbyte gäller att byte av elleverantör endast kan ske i ett månadsskifte och att kundens nya elleverantör skall anmäla bytet till nätägaren minst en månad innan bytet sker. Nätägaren skall bekräfta anmälan inom fem vardagar samt meddela den befintliga elleverantören att dennes elleverans upphör.

I mars 2000 inrättades den s.k. Schablondelegationen genom ett gemensamt initiativ från Affärsverket svenska kraftnät samt dåvarande Sveriges Elleverantörer och Svenska Kraftverksföreningen. Delegationen har till uppgift att stödja elmarknadens aktörer genom att samordna och styra branschens arbete med avräkningen i allmänhet och schablonavräkningsreformen i synnerhet. Enligt Schablondelegationen visar mätningar i december 2000 att leverantörsbytesprocessen inte förbättrats jämfört med situationen tidigare under hösten 2000. Mätningarna visar att 20–25% av leverantörsbytena inte sker vid avsedd tidpunkt. Enligt delegationen har övergången till elektronisk rapportering via systemet Ediel PRODAT (fr.o.m. den 1 juli 2000) lett till försämringar som ännu inte övervunnits. Schablondelegationen har utfärdat en rad rekommendationer för att underlätta processen med leverantörsbyten.

Enligt Oberoende elhandlare får organisationens medlemsföretag in endast 30–40% av bekräftelser på leverantörsbyten inom de föreskrivna fem dagarna. Organisationen påpekar att kommunikationsproblemen är långt ifrån lösta och förespråkar snabba åtgärder för införande av ett sanktionssystem.

Enligt en enkätundersökning till nätföretagen som genomförts av Svensk Energi besvaras 85 % av anmälningarna om leverantörsbyten inom fem dagar och 90 % av anmälda byten genomförs. Anledningen till att anmälda leverantörsbyten inte genomförs beror, enligt nätföretagen, på brister i leverantörernas anmälan. Svensk Energi förespråkar en form av bonussystem till nätföretagen i stället för en förseningsavgift som incitament för effektivare leverantörsbyten.

Energimyndigheten framhåller i sin tredje rapport om utvecklingen på elmarknaden (2000:III) att leverantörsbytesprocessen fortfarande omfattas av stora problem. Denna situation bekräftades även av överdirektören vid nätmyndigheten Håkan Heden vid näringsutskottets sammanträde den 30 januari i år. Enligt Energimyndigheten försenas och försvåras leverantörsbyten av problem i kommunikationssystemen (implementeringen av Ediel), av bristande förståelse mellan aktörerna samt på grund av att nätföretagen i vissa fall inte klart anger uppgifter om anläggningsidentitet. Bristande förståelse mellan aktörerna på elmarknaden och för respektive aktörs situation och förutsättningar, lojalitetsfrågor mellan nätföretag och elhandelsföretag med gemensam ägare och med gemensamma kundregister, riskerar att fördröja eller rentav förhindra leverantörsbyten, enligt Energimyndigheten. Detta kan leda till att intentionerna bakom elmarknadsreformen förfelas och att förtroendet för reformen i dess helhet undergrävs, sägs det vidare i ovan nämnda rapport.

Under sommaren 2000 remissbehandlades Energimyndighetens första rapporter om utvecklingen på elmarknaden (2000:I och II) tillsammans med en liknande rapport från Affärsverket svenska kraftnät. Flertalet remissinstanser förordade någon form av sanktionssystem för brister i rapporteringen vid leverantörsbyten, något som också övervägs av Energimyndigheten. Myndigheten framhåller dock, i sin tredje rapport om utvecklingen på elmarknaden (oktober 2000), att ett effektivt sanktionssystem kräver noggrann utredning av

administrativa och tekniska frågor och att aktörerna innan ett sådant system sätts i verket bör ges möjlighet att anpassa sig till det nya systemet.

Varken Energimyndigheten eller regeringen har i ellagen bemyndigande att fatta beslut om införande av en försenings- eller sanktionsavgift. Införande av en sådan avgift kräver således en ändring av ellagen. Inför en sådan lagändring kommer ett antal ställningstaganden att behövas. En ansvarig myndighet måste utses och administrativa rutiner fastställas. Vidare krävs att objektiva kriterier definieras för att en anmälan skall vara giltig tillsammans med rutiner för dess mottagande. Frågor om eventuell eftergift och överklagande måste också hanteras.

Regeringen avser, som tidigare nämnts, att i september 2001 lägga fram en proposition med förslag som anses vara nödvändiga för att förbättra elmarknadens funktion. Inför denna proposition kommer, enligt uppgift från Näringsdepartementet, fördelar och nackdelar med en förseningsavgift att utredas samtidigt som effekterna av branschens frivilliga arbete skall utvärderas.

Anläggningsidentitet

Energimyndigheten har i dag ett bemyndigande att föreskriva hur rapporteringen av mätning av elförbrukningen skall utformas. Krav på att anläggningsidentiteten skall anges vid mätrapportering finns redan i dag, och mätrapporten skall enligt föreskrifterna också skickas till elanvändaren (7 kap. 3 § – NUTFS 1999:2). Denna rapport är normalt den faktura som innehåller uppgifter om mätaravläsning. Energimyndigheten har däremot inget bemyndigande att ställa specifika krav på utformning av fakturor.

Även frågan om angivande av anläggningsidentitet har behandlats av Schablondelegationen. Delegationen har utfärdat en rekommendation om att anläggningsidentiteten tydligt bör återfinnas på nätfakturan. Frågan kommer, enligt uppgift från Näringsdepartementet, att utvärderas inför regeringens elmarknadsproposition hösten 2001.

Utskottets ställningstagande

Det har snart gått ett och ett halvt år sedan schablonreformen trädde i kraft. Utskottet noterar att konsumenterna stärkt sin ställning på elmarknaden och att många har kunnat minska sina elkostnader i betydande grad. Syftet med reformen var att även de små elkonsumenterna skulle kunna reducera sina kostnader genom att på ett enkelt och smidigt sätt kunna byta elleverantör eller omförhandla sina leveransavtal.

Enligt vad utskottet erfarit fungerar dock inte leverantörsbytesprocessen på ett tillfredsställande sätt. Befintliga regler om tidsgränser samt angivande av anläggningsidentitet efterlevs inte i tillräcklig utsträckning. Elbranschen har inte lyckats lösa dessa problem på egen hand, trots relativt lång inkörningstid, och Energimyndighetens kontroll- och sanktionsmöjligheter förefaller otillräckliga. Enligt utskottets mening är det av synnerlig vikt för elkonsumenterna och för schablonreformens och elmarknadens trovärdighet att rutinerna kring leverantörsbyten snabbt förbättras.

Utskottet anser att regeringen skyndsamt bör utreda förutsättningarna och formerna för införande av ett effektivt sanktionssystem mot de nätbolag som inte uppfyller regelverkets krav vid byte av elleverantör eller gällande föreskrifter om angivande av anläggningsidentitet vid mätrapportering. Regeringen bör snarast lägga fram erforderliga förslag till de lagändringar som krävs för ett snabbt införande.

Riksdagen bör genom ett uttalande ställa sig bakom vad utskottet nu anfört. Därmed blir samtliga här aktuella motioner i sak tillgodosedda i berörda delar.

Konkurrensfrågor inom elmarknaden

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden om olika konkurrensfrågor på elmarknaden, bl.a. med hänvisning till att föreslagna åtgärder redan vidtagits.

Motionerna

Elbranschen står mitt i en stor omställning – prispressen är stor, riskerna mångdubblade och åtta av tio företag kommer att försvinna inom fem år, anförs det i motion 2000/01:N291 (m). Många av dessa bolag är kommunalt ägda, där skattebetalarna riskerar att stå för förluster om hundratals miljoner, kanske miljarder, sägs det vidare. Enligt motionärerna är det viktigt att kraftigt minska det ökade risktagande med medborgarnas pengar som nu skett inte minst genom kommunala energibolag. En del av riskerna är relaterade till statsbidragsstöttade investeringar i produktionsanläggningar, nu senast i biobränsleeldade kraftvärmeverk. Andra risker ligger i elhandelsrörelser. Motionärerna anser att kommuner inte skall syssla med näringsverksamhet och att de skall avyttra sina energibolag. Regeringen bör ges i uppdrag att noga följa utvecklingen inom de kommunala elhandels- och elproduktionsbolagen för att återkomma till riksdagen med redovisning och förslag till hur riskexponeringen skall minskas.

Den avreglerade nordiska elmarknaden har hittills inneburit en rejäl press nedåt på det rörliga elpriset, konstateras det i motion 2000/01:N222 (v). Elmarknaden måste emellertid vårdas för att kunna utvecklas och ge rätt signaler både till producenter, distributörer och kunder. Ett problem för det svenska prisområdet är, enligt motionärerna, den totala dominans som tre producentgrupper – Vattenfall AB, Sydkraft AB och Birka Energi AB – har med ca 85 % av elproduktionen. Dessa bolag är dessutom delägare av kärnkraftverken vilket, enligt motionärerna, torde göra konkurrensen obefintlig. Denna mycket kraftiga koncentration av elproduktionen måste, enligt motionärerna, analyseras och utredas för att klarlägga om konsumenterna skadas och konkurrensen upphävs.

I motion 2000/01:N312 (fp) framhålls att de små och medelstora elhandelsbolagens existens på marknaden långsiktigt är av avgörande betydelse för

den fria marknaden. Rapporter visar dock att dessa bolag många gånger drabbas hårdare av konkurrens och prisområdesskillnader än de stora bolagen. Ett av de största hoten mot många mindre elföretag är, enligt motionären, den prisskillnad, mellan systempriset på den nordiska marknaden och svenskt områdespris, som uppstår när överföringskapaciteten mellan länderna är fullt utnyttjad. Dessa situationer uppstår t.ex. när de dominerande svenska producenterna drar ner sin produktion och samtidigt höjer priset. Här finns, enligt motionären, ett olyckligt incitament till prismanipulation.

En möjlig lösning är, anför det i motionen, att det på den svenska sidan införs ett system med motköp som innebär att de svenska producenterna aldrig skulle få mera än systempris för den större mängden av behovet. Systemet kan administreras av Svenska kraftnät och införas ensidigt i Sverige om inte andra länder följer med, enligt motionären.

Vissa kompletterande uppgifter

Enligt uppgift från Näringsdepartementet pågår förberedelser för att tillsätta en utredning som skall följa upp och analysera utvecklingen av den nordiska elmarknaden. Utredningen skall bl.a. belysa frågan om koncentrationen på elproducentmarknaden.

År 1999 kontrollerade kraftföretagen Vattenfall, Sydkraft och Birka Energi tillsammans 84 % av den svenska elproduktionen som detta år uppgick till totalt 150,5 TWh. Vattenfall ägs till 100 % av den svenska staten. De största ägarna i Sydkraft är norska Statkraft SF (35 %) och de tyska företagen E.ON Energie AG (29 %) och HEW (16 %). Birka Energi ägs till 50 % av finska Fortum.

Vattenfalls andel av den gemensamma nordiska elproducentmarknaden uppgick till 21 % och Sydkrafts andel till 7 % år 1999 (se tabellen på nästa sida). I Danmark omfattar elproduktionen ett tiotal företag som är organiserade i sammanslutningarna Elsam eller Elkraft. I Norge finns ett hundratal elproducenter varav ett tiotal står för ca 60 % av produktionen. De flesta företagen ägs av den norska staten, kommuner eller fylken. I Finland finns ca 120 företag som producerar el. Fortum, som till 75 % ägs av den finska staten, är landets största kraftföretag med 37 % av produktionen. Industrin och de industriägda kraftbolagen har en lika stor andel. De lokala och regionala energibolagens andel är ca 15 %.

Nordens största elproducenter, produktion och marknadsandelar år 1999

Land/Företag	Elproduktion TWh	Marknadsandel i Norden %	Marknadsandel i respektive land %
Sverige totalt	150,6	40	
Vattenfall	79,6	21	52
Sydkraft	27,5	7	18
Norge totalt	122,9	33	
Statkraft	33,5	9	27
Oslo Energi	8,1	2	7
Finland totalt	66,8	18	
Fortum	24,5	6,5	37
Pohjolan Voima Oy	20,3	5	30
Danmark totalt	37,0	10	
Elsam	22,8	6	62
Elkraft	14,2	4	38
Nordens största el-producenter totalt	231	61	
Norden totalt	377,2	100	

Källa: Grundfakta hämtade ur Elmarknaden 2000, s. 31 och 32.

Under delar av år 2000 transiterades stora flöden av el från Norge genom Sverige till Finland och genom Sverige och söderut med anledning av rekordhög vattenkraftsproduktion till följd av den omfattande nederbörden. På grund av problem i överföringskapaciteten mellan Norge och Sverige och det faktum att några stora svenska elproducenter samtidigt minskade sin produktion, skapades under första veckan i maj 2000 mycket stora skillnader i områdespriserna mellan södra Norge (75 kr/MWh) och Sverige (145 kr/MWh). Prishöjningarna drabbade främst mindre elbolag utan egen produktion. Den nordiska elbörsen Nord Pool betecknade företagens agerande som "utövande av marknadsmakt". Konkurrensverket har kommenterat utvecklingen och bl.a. föreslagit införande av gränsöverskridande motköp, utbyggnad av överföringskapaciteten samt ökad transparens på marknaden genom offentliggörande av information och insiderregler.

För närvarande pågår ett samarbete mellan systemoperatörerna i Norge (Statnett), Finland (Fingrid) och Sverige (Svenska kraftnät) som syftar till att värdera olika former av motköp och vilken metod som är lämplig att införa för att hantera begränsningarna i det nordiska elsystemet. Tills vidare är deras slutsats att fullt motköp, dvs. att alla s.k. flaskhalsar fullt ut regleras genom motköp, inte går att hantera. Fullt motköp innebär nämligen att mycket stora volymer regleras till mycket stora kostnader som också kan variera mycket över tiden. Svenska kraftnät anser att det inom ramen för de krav som finns på låga och stabila nättariffer är omöjligt att hantera fullt motköp. I systemoperatörernas arbete analyseras också möjligheten med partiellt motköp. Denna analys är ännu inte slutförd men det finns klara svårigheter även med ett sådant system. Svenska kraftnät betonar att motköpsprincipen i sig inte löser problemet med kapacitetsbrist. Den 1 april 2001 kommer de nordiska systemoperatörerna att lägga fram förslag om hur motköp kan användas på den nordiska marknaden. Samtidigt kommer driftkommittén vid Nordel (samarbetsorgan för de systemansvariga i de nordiska länderna) att presentera ett förslag om en gemensam nordisk effektreserv.

Även beträffande överföringskapaciteten mellan de nordiska länderna pågår för närvarande ett samarbetsprojekt mellan systemoperatörerna. Den gemensamma nordiska arbetsgruppen presenterade i november 2000 ett antal åtgärder som på kort sikt skulle kunna öka överföringskapaciteten mellan Sverige och Norge med 15–30 %, från nuvarande 3 000 MW till 3 500–4 000 MW. Arbetsgruppen föreslår att mer långsiktiga åtgärder utreds vidare. Beslut om kort- och långsiktiga åtgärder kommer, enligt uppgift från Svenska kraftnät, att presenteras den 1 april i år.

Utskottets ställningstagande

Beträffande förslagen i motion 2000/01:N291 (m) om kommunala elhandels- och produktionsbolag konstaterar utskottet att dessa frågor är kommunernas angelägenheter. Frågor om kommunernas näringsverksamhet och kommunala bolag regleras i kommunallagen (1991:900), som i riksdagen faller inom konstitutionsutskottets beredningsområde.

Utskottet tycker det är bra att det nu tillsätts en utredning som skall följa upp och analysera utvecklingen på den nordiska elmarknaden och belysa koncentrationen på elproducentmarknaden. Under år 2000 och i inledningen av innevarande år har den svenska och nordiska elmarknaden utsatts för en rad prövningar i form av bl.a. kraftiga prissvängningar och kapacitetsproblem som framgår av redogörelsen ovan. Utskottet anser det synnerligen viktigt att den nordiska elmarknaden fungerar väl och att eventuella konkurrensbegränsningar, snedvridningar eller manipulationer av marknaden undanröjs. I detta sammanhang har, enligt utskottets mening, Konkurrensverket en viktig roll att spela när det gäller den svenska delen av marknaden.

Utskottet ser positivt på det arbete som görs av Svenska kraftnät och de andra nordiska systemoperatörerna för att komma till rätta med flaskhalsproblemet och bristande överföringskapacitet mellan främst Norge och Sverige.

Utskottet finner att de förslag som väckts i motionerna 2000/01:N222 (v) och 2000/01:N312 (fp) redan är föremål för åtgärder. Utskottet avstyrker därmed samtliga här aktuella motionsyrkanden.

Anslutning av vindkraft

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden om anslutning av vindkraftverk till elnäten med hänvisning till pågående utredningsarbete.

Motionerna

Många av aktörerna bakom vindkraftsbaserad elproduktion upplever i dag att det är svårt att få ekonomisk bärighet i sin verksamhet på grund av de höga investeringskostnader som följer av anslutning till det svenska kraftnätet, sågs det i motion 2000/01:N382 (c). Detta bör, enligt motionärerna, ändras genom att producentens ansvar för nätanslutningen upphör vid kraftverksanläggningens gräns från vilken Svenska kraftnät bör överta ansvaret. Svenska folket har, anför det vidare, genom nätavgifter betalat utbyggnaden av det svenska elnätet vid etableringen av vattenkrafts- och kärnkraftsproduktion – så måste det ske även denna gång. Genom en ökning av nätavgiften för elenergikonsumenter, på förslagsvis 0,5 öre per kWh, skapas, enligt motionärerna, ekonomiskt utrymme för att lösa nätanslutningsfrågan utan att belasta statsbudgeten.

I motion 2000/01:N216 (mp) framhålls att de förmånliga anslutnings- och överföringsvillkoren för småskalig elproduktion, som regleras i ellagen (4 kap. 10 §), inte gäller för havsbaserade vindkraftverk, trots att ett av syftena med ellagen är att befrämja småskalig elproduktion.

Enligt motionärerna består problemet för havsbaserade vindkraftverk i att det är ägaren av sjökabeln som måste tillhandahålla de förmånliga överföringsvillkoren till vindkraftsägaren, medan ägaren av region- eller lokalnätet på närmaste land kan ta ut sedvanliga överföringstariffer i sjökabelns andra ände. Sjökabeln betraktas nämligen som en nätanläggning enligt Energimyndighetens tolkning, och en juridisk person som bedriver nätverksamhet får inte bedriva produktion eller handel med el enligt ellagen (3 kap. 1 §).

Motionärerna, som anger alternativa lösningar på problemet, anser att riksdagen bör begära att regeringen lägger fram förslag till ändring i lagstiftningen vad gäller anslutningen av havsbaserad vindkraft.

Vissa kompletterande uppgifter

Frågor om förstärkning och utbyggnad av elnäten för en ökad anslutning av vindkraft behandlades av Vindkraftsutredningen i betänkandena Vindkraften (SOU 1998:152) och Rätt plats för vindkraften (SOU 1999:75). Utredningen ansåg att det bör införas en möjlighet till ekonomiskt stöd för förstärkning av

elnäten med anledning av utbyggnaden av vindkraft. Enligt utredningen skulle stödet eventuellt kunna finansieras inom befintliga anslagsramar på energi- och miljöområdet eller genom att en avgift eller skatt införs i konsumtionsledet.

I juli 2000 fick Energimyndigheten i uppdrag av regeringen att, med utgångspunkt från Vindkraftsutredningens förslag, ta fram underlag för bedömning av behov och kostnader för nätförstärkning i olika delar av landet. Utredningsuppdraget är en del av ett större uppdrag som gäller redovisning av områden med goda vindförutsättningar, planeringsmål och kriterier för utbyggnad av vindkraften. Enligt uppgift från Energimyndigheten kommer även problemen kring anslutning av havsbaserade vindkraftverk att behandlas. Uppdraget skall redovisas senast den 30 april 2001.

I sammanhanget kan även nämnas att en interdepartemental arbetsgrupp (AgVIND), med uppdrag att genomföra en övergripande kartläggning av förutsättningarna för lokalisering av vindkraftverk i havs- och fjällområden, överlämnade en delrapport till miljöminister Kjell Larsson den 1 februari i år.

Utskottets ställningstagande

Utskottet konstaterar att de frågor om anslutningen av vindkraft till elnäten som aktualiseras i motionerna 2000/01:N382 (c) och 2000/01:N216 (mp) är föremål för en utredning inom Energimyndigheten som kommer att redovisas inom kort. I avvaktan på utredningsresultaten är utskottet inte berett att närmare gå in på frågan om anslutning av vindkraft. Utskottet avstyrker därmed de nu aktuella motionsyrkandena.

Överföringskapacitet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå en motion om utbyggnad av elöverföringskapaciteten mellan de nordiska länderna med hänvisning till att åtgärder i frågan redan vidtagits.

Motionen

I motion 2000/01:N228 (c) framhålls att den svenska elproduktionen domineras av några få stora aktörer och att den nordiska elmarknaden inte fungerar tillfredsställande. Ett av skälen till detta är bristen på överföringskapacitet. För att skapa bättre möjligheter för den nordiska elmarknaden att utvecklas finns det anledning att överväga om inte överföringskapaciteten skall förbättras. Det skulle, sägs det, kunna öka möjligheterna att importera s.k. grön el, dvs. el producerad på ett förnyelsebart sätt från t.ex. norsk vattenkraft.

För att öka överföringskapaciteten mellan främst Norge och Sverige, men även mellan andra geografiska områden, anser motionärerna att Svenska kraftnät bör få i uppdrag att undersöka om befintliga utlandsförbindelser till de nordiska länderna kan förstärkas eller om nya ledningar behöver byggas.

Vissa kompletterande uppgifter

I regleringsbrevet för Svenska kraftnät anges som ett av målen för verksamheten att affärsverket skall medverka till att det nordiska elmarknadssamarbetet utvecklas i enlighet med överenskommelserna från de nordiska energiministermötena i Helsingör år 1995 och på Grönland år 2000.

Svenska kraftnäts roll och ansvar när det gäller effektbalansen har precisrats i regleringsbrevet för budgetåret 2001 där följande mål anges: att bevaka tillgången på höglastkapacitet i det svenska elsystemet, att förmedla relevant information till marknadens aktörer, att utveckla marknadsinstrument som kan bidra till att skapa tillgång på tillräcklig höglastkapacitet i det svenska elsystemet och att med beaktande av de energipolitiska målen och ett effektivt resursutnyttjande verka för en harmonisering av gällande regler vid hantering av effektknapphet genom ett vidareutvecklat samarbete mellan systemansvariga i Norden.

Som tidigare redovisats pågår ett samarbetsprojekt om ökad överföringskapacitet mellan de systemansvariga i Sverige (Svenska kraftnät), Norge (Statnett) och Finland (Fingrid). Den gemensamma nordiska arbetsgruppen presenterade den 21 november 2000 ett antal åtgärder som på kort sikt (1–3 år) skulle kunna öka överföringskapaciteten mellan Sverige och Norge från nuvarande 3 000 MW till 3 500–4 000 MW. Kostnaden för åtgärderna beräknas till 400–450 miljoner kronor. Arbetsgruppen föreslår även att mer långsiktiga åtgärder utreds vidare. Studier som arbetsgruppen genomfört visar att en ny större förbindelse mellan Sverige och Norge kan komma att behövas. Beslut om kort- och långsiktiga åtgärder kommer, enligt uppgift från Svenska kraftnät, att presenteras den 1 april i år.

I november 2000 träffades en överenskommelse mellan de norska och svenska statssekreterarna för energifrågor om viktiga gemensamma principer för ett norsk-svenskt samarbete för att hantera effektproblem i det nordiska elsystemet. I överenskommelsen fastslås bl.a. att nätutbyggnader skall värderas utifrån den gemensamma marknadens behov.

Utskottets ställningstagande

Utskottet konstaterar att det uppdrag till Svenska kraftnät som motionärerna pläderar för redan effektuerats. Motion 2000/01:N228 (c) avstyrks därmed.

Debitering av elförbrukning

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå en motion om debitering av den faktiska elförbrukningen med hänvisning till en pågående utredning.

Motionen

I motion 2000/01:N314 (s) erinras om att den övervägande majoriteten av elförbrukare i dag debiteras preliminärt för sin uppskattade förbrukning av el. En exakt uppgift om elförbrukningen får konsumenterna normalt bara en gång per år i samband med att elmätaren avläses. Att avskaffa preliminärdebiteringen och i stället ersätta den med en debitering av faktisk förbrukning genom fjärravläsning medför enligt motionären uppenbara fördelar: kunderna blir nöjda eftersom de vid varje räkningstillfälle bara betalar för den el som de faktiskt förbrukat; genom omedelbar information om förbrukning och kostnad får kunden incitament att spara energi, och nätägarnas kostnad för att insamla korrekta mätvärden, övrig mätvärdeshantering, fakturering och kundtjänst blir lägre. Dessutom blir det lättare för konsumenterna att byta elleverantör och i en framtid möjligt att omedelbart byta elleverantör via Internet.

I motionen anförs vidare att det i dag finns företag som levererar utrustning för fjärravläsning och att 50 000 till 100 000 elanvändare redan debiteras för sin faktiska förbrukning. Motionären anser att regeringen bör utreda frågan om debitering av den faktiska elförbrukningen.

Vissa kompletterande uppgifter

Regeringen gav nyligen Energimyndigheten i uppdrag att, i samråd med Konsumentverket och företrädare för branschen, närmare utreda förutsättningarna för att införa debitering efter faktisk elförbrukning i kombination med tätare mätavläsningar. Syftet med utredningen är att tillgodose allmänna konsumentintressen och att effektivisera elanvändningen. Uppdraget skall delredovisas senast den 1 maj 2001 och slutredovisas senast den 1 juni 2002.

Energimyndigheten skall bl.a. belysa hur den snabba tekniska utvecklingen, vad gäller mät-, data- och kommunikationsteknik, kan påskynda en övergång till debitering av faktisk förbrukning. Analysen bör omfatta en bedömning av om utvecklingen av s.k. intelligenta hus kan få effekter på hur mätning- och debiteringstekniken kan komma att utvecklas. Vidare skall studien omfatta en utvärdering av vilka olika former av incitament till mätarteknisk utveckling som kan främjas. I samarbete med branschen, såväl elmaterielleverantörer som nätföretag, skall det även utredas hur stora de faktiska kostnaderna är för tätare mätavläsningar.

Energimyndigheten bör vidare bedöma hur snabbt en övergång till faktisk debitering skulle ske, om statsmakterna inte vidtar några särskilda åtgärder. Det kan förmodas att kundernas krav på service och fakturering efter faktisk förbrukning kan komma att öka till följd av schablonberäkningsreformen. Den tekniska utvecklingen mot automatiserade fjärravlästa system antas också fortgå utan att särskilda åtgärder vidtas. Det är angeläget att kunna göra en bedömning av i vilken grad insatser från statsmakterna skulle kunna öka hastigheten i denna utveckling.

Utskottets ställningstagande

Enligt utskottets mening är det betydelsefullt att förutsättningarna för en övergång från preliminär debitering av elkonsumtionen till debitering efter faktisk förbrukning nu utreds. En övergång till debitering av faktisk förbrukning skulle kunna medföra flera fördelar för konsumenterna och en effektivare elanvändning. Som framgår av redovisningen ovan har regeringen redan givit Energimyndigheten i uppdrag att genomföra en utredning av de frågor som aktualiseras i motion 2000/01:N314 (s). Motionen avstyrks därmed.

Strålningsrisker från kraftledningar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör – med anledning av en motion – tillkännage för regeringen att åtgärder och metoder för att reducera strålningsriskerna från kraftledningar bör utredas. *Jämför reservation 3 (s, v).*

Motionen

Många kommuner vill av estetiska skäl eller med hänsyn till strålningsrisken gräva ned kraftledningar som i dag finns ovan jord, sägs det i motion 2000/01:N219 (kd). Forskningsresultaten avseende magnetfält och strålningsrisker är inte entydiga, men samhället borde, enligt motionären, ändå prioritera nedgrävning av kraftledningar i tätbebyggt område där barn vistas. Kraftbolagen sägs vara positiva till en nedgrävning av kraftledningarna då detta skulle kräva mindre resurser till underhåll. Enligt motionären bör en utredning tillsättas för att se över möjligheterna till nedgrävning av kraftledningar, inbegripet incitament för detta samt en finansieringsplan.

Vissa kompletterande uppgifter

I september 2000 presenterade en internationell forskargrupp vid Institutet för miljömedicin den hittills mest omfattande analysen av studier som gjorts av ett eventuellt samband mellan kraftledningars magnetfält och barnleukemi.

Resultaten av analysen visar att det inte finns någon ökad risk för barnleukemi för det stora flertalet barn som bor i närheten av kraftledningar och att den ytterst lilla cancerriken som finns endast gäller dem som utsätts för mycket höga strålningsstyrkor. Det kritiska avståndet till kraftledningen kan beräknas till mellan 30 och 50 meter beroende på ledningens styrka. Undersökningen visar vidare att mindre än ett fall, av de 60 till 70 barn som årligen insjuknar i barnleukemi i Sverige, kan tillskrivas strålning från kraftledningar. Problemet att definitivt belägga ett samband består i att forskarna inte kan förklara hur den lågfrekventa strålningen kan orsaka uppkomsten av leukemi eller andra cancerformer. Trots mångåriga djurförsök och laboratorieexperiment finns ännu ingen godtagbar biologisk förklaring till cellpåverkande effekter av låg elektromagnetisk strålning.

Eftersom ett samband mellan kraftledningars magnetfält och bl.a. leukemi inte kan uteslutas har Arbetarskyddsstyrelsen, Boverket, Elsäkerhetsverket, Socialstyrelsen och Statens strålskyddsinstitut i samråd utarbetat en s.k. försiktighetsprincip.

Försiktighetsprincipen innebär att om åtgärder, som generellt minskar exponeringen, kan vidtas till rimliga kostnader och konsekvenser i övrigt bör det eftersträvas att reducera fält som avviker starkt från vad som kan anses normalt i den aktuella miljön. När det gäller nya elanläggningar och byggnader bör målet redan vid planeringen vara att utforma och placera dessa så att exponeringen begränsas. Det övergripande syftet med försiktighetsprincipen är att på sikt reducera exponeringen för magnetfält för att minska risken att människor skadas. Den ovan relaterade undersökningen har inte föranlett de samrådande myndigheterna att omvärdera försiktighetsprincipen.

Vidare kan noteras att ett underorgan till Världshälsoorganisationen (IARC – International Agency for Research on Cancer) för närvarande utreder frågan och beräknas komma med ett utlåtande inom de närmaste åren.

Vid planering och byggande av kraftledningar gäller regler i miljöbalken (1998:808) och plan- och bygglagen (1987:10) som tillämpas allmänt för tekniska energiförsörjningssystem och kraftproduktion. Enligt lagen (1977:439) om kommunal energiplanering skall det i varje kommun finnas en aktuell plan för tillförsel, distribution och användning av energi i kommunen. Till planen skall höra en miljökonsekvensbeskrivning.

Utskottets ställningstagande

Utskottet kan konstatera att forskningsresultaten om strålningsrisker från kraftledningar är motstridiga. En försiktighetsprincip (som redovisas ovan), gällande kraftledningars magnetfält, har utfärdats med anledning av att ett samband mellan kraftledningars magnetfält och bl.a. leukemi inte kan uteslutas. Mot bakgrund av att det i dag finns bostadsområden, skolor och daghem, som ligger nära kraftledningar, där barn dagligen vistas under längre tid, anser utskottet att farhågorna om strålningsrisker bör tas på stort allvar.

Enligt utskottets mening bör därför en utredning tillsättas med uppdrag att finna åtgärder och metoder för att reducera strålningsriskerna från kraftledningar. I utredningsuppdraget bör även ingå att ta fram förslag till incitament för kommuner och kraftbolag för sådana åtgärder samt en bedömning av kostnaderna för åtgärderna.

Riksdagen bör genom ett uttalande ställa sig bakom vad utskottet nu anfört. Därmed får motion 2000/01:N219 (kd) anses tillgodosedd.

Fjärrvärme

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå en motion om avreglering av fjärrvärmemarknaden med hänvisning till pågående remissbehandling av en utredning i frågan. *Jämför reservation 4 (m, kd, fp).*

Motionen

I motion 2000/01:N280 (m) anføres att många konsumenter i dag sitter fast i ett fjärrvärmesystem där de i realiteten inte kan påverka sina priser. För att skapa konkurrens och ett sunt marknadstänkande även på fjärrvärmemarknaden måste, enligt motionären, handeln med fjärrvärme avregleras och en tillsyn av taxesättningen skapas. En väg att gå, anføres det i motionen, är införande av s.k. tredjepartstillträde som innebär att en tredje part (utöver fjärrvärmeföretaget som äger och driver ledningsnätet och kunderna som får sina leveranser av hetvatten) får tillträde till ledningsnätet och därmed ges möjlighet att konkurrera med fjärrvärmeföretaget om produktion och försäljning av hetvatten. Tillträdet skall ske till icke-diskriminerande regler. Överskottsvarme från tillverkningsindustrin anges som en möjlig källa för tredjepartstillträde. Energimyndighetens fortsatta utredningsarbete i frågan bör, enligt motionären, ha som mål att ge förslag som underlättar en avreglering av fjärrvärmemarknaden.

Konkurrens- och prissituationen på fjärrvärmemarknaden berörs även i motion 2000/01:N277 (m), dock utan att uttryckas i något yrkande. Motionärerna anser att införandet av en tillsyn över fjärrvärmeverksamheten bör övervägas.

Vissa kompletterande uppgifter

Näringsutskottet behandlade våren 2000 (bet. 1999/2000:NU15) motioner liknande de nu aktuella om tillsyn och avreglering av fjärrvärmemarknaden. Med hänvisning till pågående utredningsarbete avstyrkte utskottet motionerna. Riksdagen beslutade enligt utskottets förslag.

I samband med omregleringen av elmarknaden den 1 januari 1996 infördes fri prissättning på fjärrvärmemarknaden. Samtidigt gäller att fjärrvärmenäten utgör s.k. naturliga monopol.

Utbyggnaden av fjärrvärmenät har under de senaste åren varit relativt omfattande. Drygt 1,7 miljoner lägenheter, ca 135 000 småhus och ett stort antal lokaler är i dag anslutna till olika fjärrvärmenät. Dessa nät har tillsammans en längd på drygt 1 100 mil och levererar ca 43 TWh värme om året motsvarande en försäljning på ca 16 miljarder kronor.

Av en undersökning som gjorts i samarbete mellan Sveriges fastighetsägarförbund, HSB:s riksförbund, Riksbyggen, SABO och Hyresgästernas riksförbund (Avgiftsundersökningen 2000) framgår att fjärrvärmepriserna varierar kraftigt mellan olika kommuner – från 65 kr till 132 kr per kvadratmeter och år för en specificerad typfastighet. Undersökningen visar att de lägsta kostnaderna återfinns i större kommuner som byggt ut sina fjärrvärmenät under lång tid medan de högsta kostnaderna återfinns i mindre kommuner som byggt ut fjärrvärme de senaste 10–15 åren. Enligt undersökningen har fjärrvärmepriserna stigit marginellt mellan åren 1999 och 2000.

I december 1999 gav regeringen Energimyndigheten i uppdrag att följa upp utvecklingen på fjärrvärmemarknaden. Enligt uppdraget skulle myndigheten utreda frågor om utformningen av en framtida uppföljning av fjärrvär-

memarknaden, bedöma risker för korssubventionering och utreda orsaker till prisskillnader mellan företagen. Uppdraget redovisades i rapporten Fjärrvärmen på värmemarknaderna (ER 19:2000) i oktober 2000.

För att öka konkurrensen på värmemarknaden föreslås i rapporten en utökad prisinformation samt produktivitetmätningar och nyckeltal. Vidare föreslås fortsatt utredning av krav på särredovisning eller juridisk separation för fjärrvärmeföretag samt om möjligheterna att införa tredjepartstillträde. Även frågan om möjligheterna för fjärrvärmekunder att ta upp klagomål mot priser och andra leveransvillkor bör utredas vidare.

Beträffande tredjepartstillträde till fjärrvärmenäten redovisas i rapporten en förstudie där vissa jämförelser med elmarknaden görs. I rapporten sägs att omregleringen av elmarknaden utgör en närliggande förebild för fjärrvärmemarknaden med den institutionella uppdelningen i produktion och handel å ena sidan respektive transporttjänsten, dvs. nätföretagens distribution, å andra sidan. Det finns dock likheter och olikheter mellan fjärrvärme- och elsektorn där den största skillnaden torde ligga i att varje fjärrvärmesystem är lokalt mycket begränsat medan överföringen av el sker via omfattande nätverk som även går över nationsgränserna. Trots dessa olikheter finns en likhet i en möjlig uppdelning mellan nät och produktion som kan leda till konkurrens i produktionsledet och en effektivisering som kan komma kunderna till godo. Den analys som presenteras i rapporten pekar på både för- och nackdelar. Utredaren anser att ett införande av tredjepartstillträde är av mindre värde för de mindre fjärrvärmesystemen medan fördelarna synes överväga för de större systemen. I rapporten föreslås fortsatt utredning av hur villkoren och administrationen för ett tredjepartstillträde på distributionen av hetvatten kan utformas, bl.a. om sådant tillträde skall gälla generellt eller endast för större fjärrvärmesystem samt för- och nackdelar med s.k. förhandlat respektive reglerat tillträde.

Beträffande frågan om tillsyn av priserna på fjärrvärmemarknaden ställs i rapporten frågan om den föreslagna uppföljningen av priser och därtill hörande analyser av branschen bör kompletteras med en form av pristillsyn som inte har karaktär av formell prisreglering. En sådan "säkerhetsventil" kan, enligt utredaren, vara av särskilt värde för de kunder som köper små volymer. De stora kunderna har en stark förhandlingsposition, dels genom sin storlek, dels genom högre kompetens som professionell motpart vid förhandlingar. De kunder som köper små volymer kan däremot behöva en form av instans där möjligheter att klaga på priser och andra leveransvillkor finns. En sådan instans kan, enligt utredaren, vara partssammansatt som t.ex. Värmemarknads-kommittén eller alternativt kan Energimyndigheten ges en sådan roll. En pristillsyn kan ses som ett mindre formaliserat ingripande där i första hand ett forum skapas för att bilägga tvister om priser och andra avtalsvillkor. I rapporten föreslås att frågan utreds vidare.

Konkurrensverket har i ett samrådsyttrande (dnr 779/2000) framfört synpunkter på Energimyndighetens rapport. Konkurrensverket anser att rapporten ger stöd för verkets tidigare framförda förslag om att någon form av pristill-

syn (reglering) av fjärrvärme bör införas. Verket anser att formerna för en sådan tillsyn skyndsamt bör utredas.

Remissbehandlingen av Energimyndighetens rapport och Konkurrensverkets yttrande skall vara klar den 31 mars i år.

Utskottets ställningstagande

Utskottet ser positivt på de senaste årens utbyggnad av fjärrvärmen som ett led i utvecklingen mot en minskad elanvändning. Samtidigt gäller att den fria prissättning som råder på fjärrvärmemarknaden kombinerat med förekomsten av naturliga monopol kan skapa problem i form av oskäligen prishöjningar för boende och andra fjärrvärmekonsumenterna. Enligt ellagen skall fjärrvärmeverksamhet bedrivas på affärsmässig grund. Vidare är konkurrenslagen tillämplig. I detta sammanhang anser utskottet att Konkurrensverket har en viktig roll att spela när det gäller kontroll av fjärrvärmeföretagen så att dessa inte missbrukar sin dominerande ställning på marknaden.

De förslag om avreglering och tillsyn av fjärrvärmemarknaden som tas upp i den nu aktuella motionen behandlas i Energimyndighetens ovan nämnda rapport och i Konkurrensverkets yttrande som för närvarande remissbehandlas. Utskottet anser att det inte finns anledning att föregripa remissinstansernas synpunkter och finner därför ingen anledning att föreslå någon åtgärd från riksdagens sida – motion 2000/01:N280 (m) avstyrks därmed.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges inom parentes vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Tillsyn av nätverksamhet (punkt 1)

av Per Westerberg (m), Karin Falkmer (m), Ola Karlsson (m), Inger Strömbom (kd), Ola Sundell (m), Åke Sandström (c), Eva Flyborg (fp) och Harald Bergström (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 1. Därmed bifaller riksdagen motionerna 1999/2000:N51 yrkande 31, 1999/2000:N204, 1999/2000:N228 yrkande 22 i denna del, 1999/2000:N328, 2000/01:N242 yrkandena 7–9, 2000/01:N262 yrkande 4 och 2000/01:N277.

Ställningstagande

Vägledande för den avreglerade elmarknaden är omsorgen om konsumenternas intressen. Vi konstaterar att nätavgifterna i vissa fall ökat sedan omregleringen av elmarknaden inleddes trots de rationaliseringskrav, i form av pris-sänkningar, som fastställts av nätmyndigheten. Vidare noterar vi att skillnaderna i nätavgifter mellan tätort och glesbygd samt mellan nätföretag i samma region är mycket stora och att problemen med korssubventionering inte har lösts.

Enligt vår mening förutsätter en väl fungerande elmarknad, förutom konkurrens i handeln med el, även en effektiv och tillförlitlig nätverksamhet. Eftersom nätverksamheten inte är konkurrensutsatt är det av avgörande betydelse att en effektiv tillsyn av denna verksamhet fungerar. I den nya ellagen, som trädde i kraft den 1 januari 1998, infördes bestämmelser för att skapa förutsättningar för en effektivare tillsyn. Erfarenheterna visar dock att det fortfarande finns en rad problem när det gäller nätverksamheten.

Undersökningar visar att det finns mycket stora avgiftsskillnader mellan nätföretag med likartade förutsättningar och att avgifterna i genomsnitt är relativt höga jämfört med kostnaderna för verksamheten. Detta tyder på bristande effektivitet i nätföretagens verksamhet. Ett annat problem är subventioneringen av elhandeln med monopolvinster från nätverksamheten.

För att skydda konsumenterna från oskäligen nätavgifter, uppmuntra rationaliseringar av nätverksamheten och motverka en snedvridning av konkurrensen på elmarknaden genom korssubventioneringar anser vi att regeringen

skyndsamt bör vidta åtgärder för att skärpa tillsynen över nätverksamheten enligt de riktlinjer som föreslås i de här aktuella motionerna.

Det vi nu anfört med anledning av här aktuella motionsyrkanden bör riksdagen tillkänna för regeringen som sin mening.

2. Fasta nätavgifter (punkt 2)

av Lennart Beijer (v), Ingegerd Saarinen (mp) och Lennart Värmbj (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 2. Därmed bifaller riksdagen motionerna 1999/2000:N303 och 2000/01:N222 yrkande 1.

Ställningstagande

Den avreglerade nordiska elmarknaden har hittills inneburit en rejäl press på det rörliga elpriset. Ett lågt elpris är bra, men det ökar i sig inte motivationen för effektivare elanvändning och elsparande. Vi anser att systemet med fasta nätavgifter tvärtom minskar motivationen för stora kundgrupper att dra ner på elanvändningen och bli mer eleffektiva.

Enligt vår mening är det nu dags att gå vidare i utvecklingen av en modern elmarknad. Vi anser att de särskilda nätavgifterna bör slopas och att det i stället bör införas ett system där nätägarna tar betalt för nätverksamheten av eldistributörerna som använder nätet. Detta innebär att det rörliga elpriset blir högre än i dag men samtidigt blir det intressant för de flesta hushåll att bli mer eleffektiva och att minska sin elanvändning. Vi anser att ett elprissystem med enbart rörlig avgift bör utredas.

Vi föreslår därmed att riksdagen bifaller motion 1999/2000:N303 (v) och motion 2000/01:N222 (v) i berörd del.

3. Strålningsrisker från kraftledningar (punkt 8)

av Barbro Andersson Öhrn (s), Lennart Beijer (v), Sylvia Lindgren (s), Nils-Göran Holmqvist (s), Marie Granlund (s), Anne Ludvigsson (s), Karl Gustav Abramsson (s) och Lennart Värmbj (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 8 borde ha följande lydelse:

8. Riksdagen avslår motion 2000/01:N219.

Ställningstagande

Vi anser att frågan om hälsorisker i samband med strålning från kraftledningar skall tas på stort allvar och vill betona vikten av att de ansvariga myndigheterna fortlöpande bevakar utvecklingen på området. Samtidigt noterar vi svårigheterna för forskningen att klarlägga ett definitivt samband mellan

lågfrekvent strålning och cancer. Hittills tillgängliga forskningsresultat har inte föranlett ansvariga myndigheter att omvärdera den försiktighetsprincip som sedan år 1996 är vägledande vid beslut i frågor om strålning från kraftledning.

På en del håll i landet finns i dag bostadsområden, skolor och daghem, som ligger nära kraftledningar, där höga mätvärden noterats. Enligt vår mening är det viktigt att barn inte utsätts för starka magnetfält. Det är därför angeläget att forskningsansträngningarna på området fortgår. Vi anser däremot att det inte för närvarande finns tillräckliga skäl för att tillsätta en utredning enligt vad som föreslås i motion 2000/01:N219 (kd), som därmed avstyrks.

4. Fjärrvärme (punkt 9)

av Per Westerberg (m), Karin Falkmer (m), Ola Karlsson (m), Inger Strömbom (kd), Ola Sundell (m), Eva Flyborg (fp) och Harald Bergström (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 9 borde ha följande lydelse:

9. Riksdagen tillkännager för regeringen med anledning av motion 2000/01:N280 som sin mening vad som anförts i reservation 4.

Ställningstagande

Många konsumenter är i dag hänvisade till fjärrvärmesystem utan möjlighet att välja andra värmealternativ. De kan därför inte påverka sina kostnader eftersom fjärrvärmeföretagen har en monopolposition som gör att de kontrollerar marknaden utan konkurrens. En möjlig väg att öka konkurrensen på fjärrvärmemarknaden kan vara att införa s.k. tredjepartstillträde. Detta innebär att en tredje part får tillträde till ledningsnätet och därmed möjlighet att konkurrera med fjärrvärmeföretaget om produktion och försäljning.

Vi anser att en tillsyn av fjärrvärmemarknaden bör införas som bevakar hur kommuner och andra aktörer sätter sina fjärrvärmesaxor. Energimyndighetens fortsatta utredningsarbete bör inriktas på att ta fram förslag enligt vad vi nu anför.

Med det anförda är motion 2000/01:N280 (m) delvis tillgodosedd.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden 1999/2000

1999/2000:N204 av Olle Lindström (m) vari yrkas

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skärpt tillsyn av nätavgifterna.

1999/2000:N228 av Bo Lundgren m.fl. (m) vari yrkas

22. (delvis) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skärpt tillsyn av elnät.

1999/2000:N303 av Lennart Beijer m.fl. (v) vari yrkas

att riksdagen hos regeringen begär en utredning kring nätavgifterna i enlighet med vad som anförts i motionen.

1999/2000:N328 av Åke Sandström (c) vari yrkas

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om elmarknadens nätavgifter.

Motion med anledning av proposition 1999/2000:140

1999/2000:N51 av Eva Flyborg m.fl. (fp) vari yrkas

31. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att försvåra möjligheterna till subventionering av elhandel med monopolvinster från energiområdet.

Motioner från allmänna motionstiden 2000/01

2000/01:N216 av Per Lager m.fl. (mp)

Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring i lagstiftningen vad gäller anslutningen av havsbaserad vindkraft.

2000/01:N219 av Amanda Agestav (kd)

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om tillsättandet av en utredning för en översyn av nedgrävning av kraftledningar i tätbebyggt område.

2000/01:N222 av Lennart Värmbjörk m.fl. (v)

1. Riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning med uppgift att se över nättarifferna enligt vad i motionen anförs.

2. Riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning med uppgift att se över den monopolliknande producentmarknaden för el i Sverige.

2000/01:N228 av Kenneth Johansson m.fl. (c)

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att förstärka eller bygga ut elöverföringskapaciteten mellan de nordiska länderna.

2000/01:N242 av Bo Lundgren m.fl. (m)

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av effektivare nätföretag.

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om modeller för att öka konkurrensen mellan nätföretagen.

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om skärpt tillsyn av nätföretagen.

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om förseningsavgift för de nätbolag som i strid med regelverket försvårar bytet av elleverantör.

2000/01:N244 av Ingegerd Saarinen (mp)

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att en förseningsavgift snarast bör införas för nätbolag som missköter sin skyldighet att inom fem arbetsdagar bekräfta eller anmärka på ett leverantörsbyte.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att nätbolagens faktura till kunden klart och entydigt skall innehålla all den information som behövs för att genomföra ett smidigt byte av elleverantör.

2000/01:N262 av Inger Strömbom m.fl. (kd)

4. Riksdagen begär att regeringen påskyndar Energimyndighetens utveckling av former för bedömning av nättarifferna och ger myndigheten befogenheter att där så krävs vidta tvingande åtgärder.

5. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till införande av en förseningsavgift för de nätbolag som i strid med regelverket försvårar bytet av elleverantör.

6. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om att kundens anläggningsidentitet och andra för ett smidigt leverantörsbyte nödvändiga uppgifter skall anges på nätfakturan.

2000/01:N277 av Lars Björkman och Anders G Högmark (m)

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om skärpt tillsyn och ökad konkurrens för nätbolagen.

2000/01:N280 av Ewa Thalén Finné (m)

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att avreglera fjärrvärmen.

2000/01:N291 av Ola Karlsson och Lars Lindblad (m)

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om riskerna i kommunägda energibolag.

2000/01:N312 av Johan Pehrson (fp)

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om konkurrensen på elmarknaden.

2000/01:N314 av Helena Zakariasén m.fl. (s)

Riksdagen begär att regeringen utreder frågan om faktisk debitering av elförbrukningen.

2000/01:N340 av Sören Lekberg och Ingemar Josefsson (s)

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att införa en sanktionsavgift mot elnätsägare som försenar leverantörsbyte.

2000/01:N346 av Ola Karlsson m.fl. (m, kd, fp, c)

1. Riksdagen tillkännager för regeringen vad som anføres i motionen om införandet av en förseningsavgift för de nätbolag som i strid med regelverket försvårar bytet av elleverantör.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen vad som anføres i motionen om att kundens anläggningsidentitet skall anges på nätfakturan.

2000/01:N382 av Viviann Gerdin och Sven Bergström (c)

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om förbättrade anslutningsförutsättningar till det svenska kraftnätet.